

Romfartuna kyrka

Exteriör renovering 2006

Antikvarisk kontroll

Romfartuna prästgård 1:3
Romfartuna socken
Västmanland

Helén Sjökvist

Innehållsförteckning

Inledning.....	1
Bakgrund.....	2
Spår av äldre färgsättning.....	4
Senaste fasadrenoveringarna.....	5
Åtgärder.....	5
Fasader.....	5
Färgsättning.....	8
Solbänkar.....	10
Gravkorets tak och spira.....	11
Tornuren.....	14
Fönstersnickerier.....	16
Skiffertak.....	16
Bisättningshus.....	17
Stigluckor.....	18
Iakttagelser vid fasadarbeten på tornet.....	19
Anteckningar mätning av tornregel 2006-08-08.....	19
Resultat.....	22
Referenser.....	23
Otryckta källor.....	23
Litteratur.....	23
Tekniska och administrativa uppgifter.....	23

Utgivning och distribution:
Stiftelsen Kulturmiljövård Mälardalen
Stora gatan 41, 722 12 Västerås
Tel: 021-80 62 80
Fax: 021-14 57 20
E-post: info@kmmd.se

© Kulturmiljövård Mälardalen 2007

Omslagsfoto: Romfartuna kyrkas urtavla före renovering. Foto: Helen Sjökvist KM

Kartor ur allmänt kartmaterial © Lantmäteriet Gävle 1998. Dnr 507-99-498

ISSN: 1653-7408

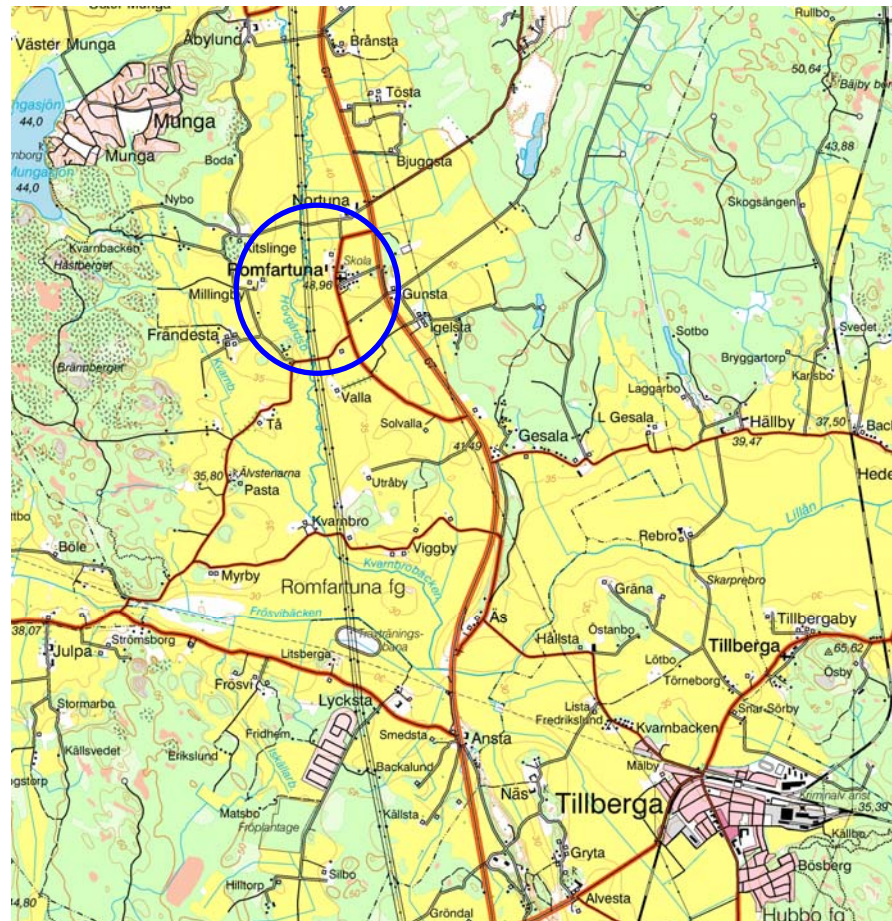
ISBN 13:978-91-85591-29-9

Tryck: Kulturmiljövård Mälardalen 2007

Inledning

Under 2006 har Romfartuna kyrka genomgått en exteriör renovering. Tillstånd till arbetet gavs av Länsstyrelsen 2003-12-18, dnr 433-12523-03.

Ett tilläggsbeslut för tillstånd till omläggning av taket på gravkoret tillkom 2006-06-20, dnr 433-7436-06. Arbetet har stått under antikvarisk kontroll av Stiftelsen Kulturmiljövård Mälardalen.

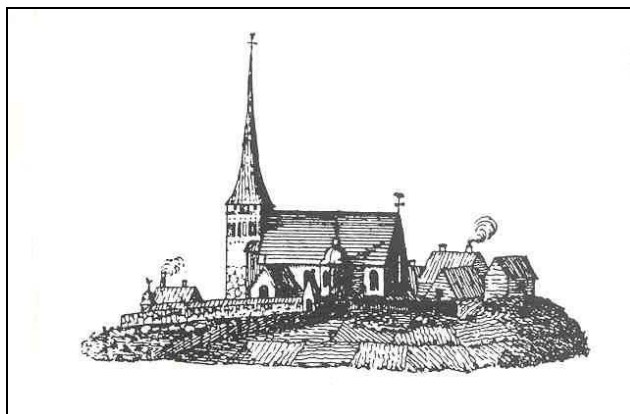
Figur 1. Romfartuna kyrka markerad på gröna kartan.

Bakgrund

Romfartuna kyrka uppfördes troligen i början av 1300-talet. Dendrokronologisk datering av de äldsta delarna av kyrkans takstolar, på södra sidan, visar att det förekommer virke som med säkerhet fälldes vinterhalvåret 1306-07.¹

Då som nu var byggnadskroppen rektangulär med två ingångar på södra sidan.² På östra gaveln fanns troligen ett trekopplat fönster, på norra och södra långsidan vardera ett tvåkopplat fönster. Det brant sluttande yttertaket var sannolikt spånklätt. Över det ursprungliga kyrkorummet fanns ett högt trätunnvalv med stor spännvidd. På vinden syns ännu spår av det ursprungliga tunnvalvets takstolar. Kyrkorummets väggar var dekorerade med målningar i bysantinsk stil, varav fragment återstår. Romfartuna har ett typiskt gotiskt kyrkorum. Även det branta takfallet är typiskt för den unga gotiken liksom murarna av gråsten. Vid ombyggnad som var klar 1427 fick kyrkorummet slagna valv, så att det delades i ett mittskepp och två sidoskepp.

Tornet påmurades till nuvarande höjd på 1660- och 70-talen.³ Byggmästare Lars Olofsson från Köping lät utföra den karakteristiska, spetsiga spiran, vilken ursprungligen var spånklädd och rödfärgad. Kort därpå lät Johan Gabrielsson Sparfvenfeldt bygga ett gravkor på kyrkans södra sida.

Figur 2. Romfartuna kyrka ur *Grau* 1754.

Figur 3. Kyrkan från norr omkring sekelskiftet 1900. Foto *VLM arkiv*.

¹ Hammarskiöld s. 8.

² Hammarskiöld s. 4.

³ Hammarskiöld s. 4.

Figur 4. Romfartuna kyrka ur: Sverige framställt i teckningar 1836.

Figur 5. Romfartuna kyrka ur: Sveriges historia III av Oskar Alin, 1889.

Spår av äldre färgsättning

På en avbildning av Romfartuna kyrka publicerad 1836 (se figur 3) framställs kyrkan som oputsad med synliga naturstensväggar. Om detta är ett utslag för den då rådande konstrikningen romantikens ideal eller om så verkligen var fallet är osäkert. Även på Olof Graus avbildning (figur 2) av kyrkan från 1700-talets mitt antyder att naturstensmurverket kan ha varit synligt i åtminstone tornets nedre del. Uppgifter om underhåll på kyrkan gör dock gällande att man lagade och rappade kyrkan 1772-1784.⁴

I samband med putsläpp före renoveringen kunde följande äldre färgsättningar identifieras. Flera av dessa visar att kyrkan tidigare varit avfärgad i en rosa kulör. Följande kulörer är framtagna på långhusets västra fasad, söder om tornet. Samma kulörer återfinns även på flera andra ställen på kyrkan där putsen släppt.

Underst en slätputs med en gulrosa ton, urlakad, enligt kalkfärgslikare cirka 94/100:13 (25 kg kalkpasta, 175 g 94 guldocker och 175 g 100 bränd umbra).

Det finns även en kallare rosa ton som möjligen ligger över den gulrosa tonen, motsvarande cirka NCS 2020-Y60R.

Under nuvarande spritputs finns även spår på slätputs av en ljus rosa ton motsvarande cirka S1005 Y60R.

Befintlig spritputs har kulören NCS 1005 Y20R eller enligt kalkfärgslikare 92:7. (25 kg kalkpasta, 300g 92 ljusocker, 30 g 318 järnoxidsvart).

Det tycks även som om fogbruket i naturstensmuren kan ha varit rosatonat. Möjligen kan detta i så fall hänga samman med kyrkans utseende före putsningen av kyrkan.

Även på stigluckorna finns spår av rosa toner i underliggande puts.

Figur 6. Spår av rosafärgat fogbruk i naturstensmuren på tornets södra sida. Foto KM.

Figur 7. Rosafärgad slätputs på sakristians västra sida. Foto KM.

⁴ Hammarskiöld s. 10.

Senaste fasadrenoveringarna

En stor renovering av kyrkan genomfördes 1965-66.⁵ Såväl interiörer som exteriörer renoverades i samband med detta. Bland annat lagades och avfärgades fasaderna och fönstren renoverades. Senaste fasadrenoveringen genomfördes 1991.

Åtgärder

Fasader

Kyrkans fasader har först blästrats rena från löst material. Från början var sagt att fasaderna i första hand skulle skrapas rena eller rengöras med stålborste. Blästringen utfördes något för hårdhänt, särskilt på de slätputsade ytorna, vilket ledde till att delar av putsen behövde bättras. I synnerhet blev rusticeringarna på gravkoret skadade. Detta åtgärdades genom att rusticeringarna fick vattrivas och de distinkta formerna återskapas.

Till grundstockning på kyrkan användes hydrauliskt kalkbruk Serpo 109. Till stockningsbruk användes kalkbruk Serpo 142 och till Finstockningsbruk Serpo 144. Den i handlingarna föreskrivna spritputsen hade för vassa och små ballaststenar i jämförelse med de omgivande ytorna. Istället användes kornstorleken 8 mm ärt för lagningar.

Avfärgningen genomfördes med kalkfärg våt Serpo 246 då man i fasaden, enligt den analys som utförts av Maxit, hade flera KC-lagningar och eventuella inslag av Gullex. Gotlandskalken beräknades därför inte kunna fästa i tillräcklig omfattning på dessa KC-partier vilket skulle givit upphov till ett ojämnt resultat. Färgen sprutades på väggen och ströks därefter in med borste. Avfärgningen genomfördes med två strykningar. Väggen vattnades före strykning och fuktades även efter strykning.

På gravkoret var putsen hårdare än på övriga delar av kyrkan, troligen är bruket av KC-typ. I synnerhet nedre delen var mycket skadad på grund av fukt. Möjligen kan problemen kopplas till det faktum att gravkorets källare sedan tidigare fyllts med sand. Nedre delen av muren, där all puts knackades ned, var murad i blockförband. På grund av skadorna i muren och fogarna kilades väggen med ekkilar för att förbättra stabiliteten.

Figur 8. Algangrepp på sakristians sydöstvagg före renovering. Foto KM.

Figur 9. Sakristian från nordöst efter renovering. Foto KM.

⁵ Hammarskiöld s. 12-13.

Figur 10. Kyrkan från sydöst före renovering. Foto KM.

Figur 11. Stora putskläpp i anslutning mellan torn och långhus, sydväst. Foto KM.

Figur 12. Putskskador på tornets översta del mot öster före renovering. Foto KM.

Figur 13. Tornets södra fasad före renovering. Foto KM.

Figur 14. Imålning av årtal över östfönster utfördes med linoljafärg. Foto KM.

Figur 15. Östra fasaden efter renovering. Foto KM.

Figur 16. Norra fasaden efter renovering. Foto KM.

Figur 17. Kyrkan från sydväst efter renovering. Foto KM.

Figur 18. Skador vid takfot i anslutning mellan gravkor och långbus. Foto KM.

Figur 19. Ny kopparplättäckning mellan gravkorets tak och långbustaket. Foto KM.

Figur 20. Gravkoret före renoveringen. Foto KM.

Figur 21. Gravkoret före renoveringen med tydliga fuktproblem i nedre partiet. Problemen kan bero på att gravkoret är fyllt med sand men även att man asfalterat ytan mellan gravkoret och entrén vilket leder till mycket vattenstänk vid regn. Foto KM.

Figur 22. Gravkorets nedre del knackades helt ren från befintlig puts. Mur med blockförband.
Foto KM.

Figur 23. Gravkoret färdigställt. Foto KM.

Färgsättning

Följande färgsättning togs fram för avfärgningen av kyrkans fasader. Färgsättningen följer den befintliga före renoveringen.

Långhus och torn

Långhuset och tornet avfärgades i en gulvit ton lika befintligt. Färgen motsvarar NCS 1005 Y20R eller

Kalkfärgslikare 90; Låda A, grupp 2 rad 7,
92:7.

25 kg kalkpasta, 300g 92 ljusocker, 30 g 318 järnoxidsvart.

Gravkor

Gravkoret färgsattes lika befintligt, även om dessa ganska klara färger mattats betydligt av väder och vind. Upplevelsen kan därför vara att man valt en starkare färgsättning än tidigvarande. Kulörerna togs fram i skyddade partier som nischer etc. där de var som mest välbevarade.

Rosa sockel och fog:

Kalkfärgslikare 90, Grupp 19 rad 3
94/44:13

25 kg kalkpasta, 175 g 94 guldocker, 225 g 44 bränd terra.

Grå färg för hörnkedjor:

Kalkfärgslikare 90 grupp 28 rad 2
30:11

25 kg kalkpasta, 8400 g 30 grön umbra.

Gula partier i nischer:
Kalkfärgslikare 90 grupp 17 rad 4
94/103:14
25 kg kalkpasta, 350 g 94 guldocker
350 g 103 obränd terra.

Fönster

Fönstren målades i en brun kulör lika befintlig, mostvarande RAÄ:s linolfärgslikare nr 5A-94.

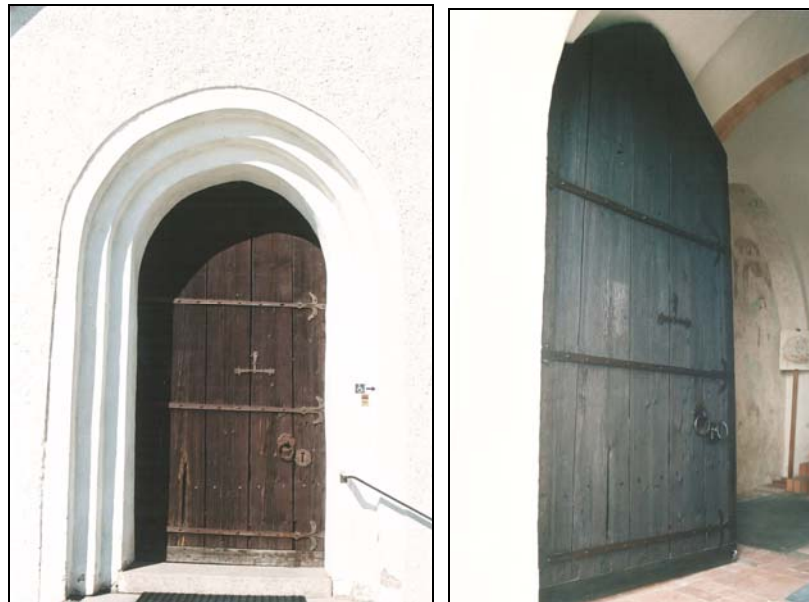
Övrig målning

Takfot och vindskivor behandlas med trätjära. Möjligen kan vissa delar tidigare varit behandlade med någon form av lasyr. För att få en jämn färg har en del pigment blandats i tjäran, exempelvis kimrök eller kimrök blandat med ett mer brunt pigment som exempelvis mörkockra.

Dörren in till vapenhuset behandlades med en tunn dalbränd tjära. Det medeltida smidet på dörren borstades försiktigt rent med mjuk stålborste. Därefter behandlades det med rå linolja som värmts upp till 60 grader. Den råa linoljan blir inte lika glansig som den kokta och genom att den värmas den så att den är på väg att börja oxidera lite torkar den snabbare och blir inte lika kletig som den råa annars är. Porten in till koret, även den av medeltida ursprung, behandlades med linolja lika smidet på vapenhusets dörr.

Fönsterbågarnas pluggar hade delvis krupit ut. Eftersom det fanns stor risk att glaset skulle gå sönder om man slog tillbaka dem borrade man istället ur dessa pluggar och ersatte med ny träplugg. Därefter målades fönstren med linolfärg, se ovan.

Ankar slutet på tornet rengjordes, mönjades och målades med svart linolfärg.

Figur 24. Vapenbusdörr före renovering. Foto KM.

Figur 25. Vapenbusdörr färdigbehandlad. Foto KM.

Figur 26. Ankarjärn av 1600-tals typ på tornets södra fasad, före målning. Foto KM.

Figur 27. Fönsterbåge ommålad. Foto KM.

Solbänkar

Tornets fönster mot väster har en solbänk av skiffer som inte gick fram till fönsternischen på sidorna. Detta ledde till att putsen skadades av frostsprängningar mm. Solbänken kompletterades därför med tillskurna skifferbitar för att undvika att en snöficka bildas mellan fönsternisch och solbänk.

Även högre upp på tornet fanns vissa problem med frostsprängning vid fönsteröppningar och blinderingar. Ur antikvarisk synvinkel godkändes inte att blinderingarna skulle förses med plåtbleck, däremot tilläts ett fönsterbleck av koppar vid de mindre tornfönstren, högst upp. Vid tornluckorna finns redan befintliga solbänkar av koppar.

Figur 28. Komplettering av solbänk vid tornets västfönster. Foto KM.

Figur 29. Fönster vid tornets takfot. Delvis igenputsat sedan tidigare renoveringar. Karm och vattbräda av trä. Foto KM.

Gravkorets tak och spira

Åldern på gravkorets plåttäckning kan inte bestämmas helt säkert, men den kan troligen härstamma från den renovering som genomfördes på gravkoret 1882. Skadorna på taket visade sig vara relativt omfattande, i synnerhet på den övre kupolen, där det fanns ett flertal rosthål i plåten. Även baksidan hade kraftiga rostangrepp. De dekorativa delarna på spiran var illa åtgångna. Korsets tvärsarm hade fallit ned och stora rosthål fanns i kulan och den plåttäckning som täckte in korsstocken. Skadorna i plåtavtäckningen hade även lett till skador i konstruktionen. Brädundertaket var lagt med ramsågat, okantat virke. Täckningen var utförd i svartplåt med linoljad baksida.

Den övre kupolen hade omfattande rötskador och undertaket byttes för att få ett underlag som man kunde fästa den nya plåten i. Korsstocken var skadad medan takstolarna klarat sig relativt bra. Takstolarna behölls helt och friskt trä fälldes endast i vid skador. Åtminstone i kupolen tycktes takstolen kunna vara tillverkad i ek. Även den nedre delens undertak var i bättre skick. De delar i undertaket som var dåliga byttes för att få fäste för plåten, i synnerhet var detta fallet på den norra delen in mot långhustaket. Ny täckning genomfördes med polyesterbelagd plåt, som skall vara övermålningsbar med linoljefärg, i enlighet med tillståndet från Länsstyrelsen.

Spiran på gravkoret monterades ned. Den övre koniska delen av korsstocken visade sig vara tillverkad i ett stycke, troligen av fur. Hela den koniska delen av korsstocken satt tidigare samman med den del av korsstocken som går ned i takstolskonstruktionen. Årsringarna var mycket täta. Hela korsstocken hade formats med yxa. Virket var mycket anfrätt och nytillverkades. Den nya stommen svarvades i limmat trä och tappades in i den del av korsstocken under tak som fanns kvar.

Det krönande korset är tillverkat av en smidd fyrkantig kärna som sedan smitts ut till plattjärn i den övre delen. De mindre delarna som korsar tre av korsarmarna är nitade samman med stommen med fyrkantiga nitar som i vissa fall rostas av. Det smidda järnet var klätt med tunn järnplåt. Denna inklädningsplåt var kraftigt rostangripen och byttes medan kärnan blåstrades och rostskyddsbehandlades med blymönja. Därefter kläddes åter korset med järnplåt. Hela korset målades med linoljefärg.

Klotet under korset hade ej trästomme till skillnad från resten av konstruktionen. Originallet tycktes vara tillverkat i antingen zinkplåt eller bleckplåt men nytillverkades i galvad plåt.

Den koniska delen som är försedd med trästomme kläddes in med plåtar i ett litet format lika befintligt. Tidigare var plåten delvis lagd med veck på ett till synes provisoriskt sätt, ett utförande som frångicks vid nytillverkningen.

Figur 30. Kraftigt rostangripen plåt samt rötangripen trästomme i spiran på gravkoret. Foto KM.
 Figur 31. Rosthål i plåt på övre del av tak på gravkoret. Foto KM.

Figur 32. Brändundertak med rötskador på gravkorets övre tak. Panelen byttes helt. Foto KM.
 Figur 33. Den gamla panelen, väl anpassad efter takets form. Foto KM.

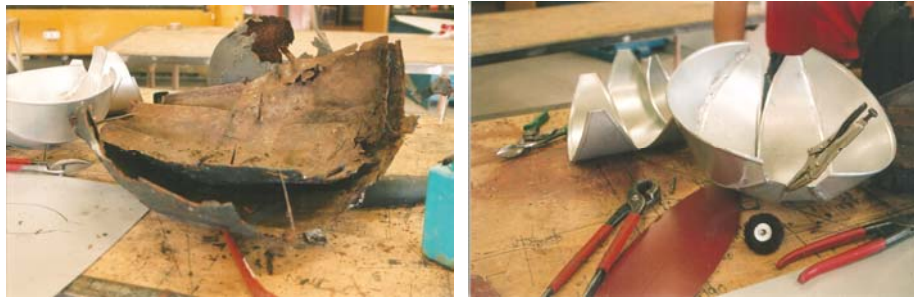

Figur 34. Stommen på gravkorets tak. Foto KM.
 Figur 35. Den avsågade träkärnan till spiran, intagen på verkstad. Kärnan var tillverkad i ett stycke och formad med yxa. Foto KM.

Figur 36. Träkärnan till spiran med kraftiga rötskador. Foto KM.

Figur 37. Korset som krönte spiran var tillverkat av utsmitt järn som klätts med tunn plåt. På bilden syns endast den översta korsarmen. Foto KM.

Figur 38. Den gamla plåtbeklädnaden till kulan under korset på gravkorets spira. Foto KM.

Figur 39. Nyttillverkning av kula i galvad plåt. Foto KM.

Figur 40. Färdig omtäckning av taket på gravkoret. Foto KM.

Tornuren

Tornet i Romfartuna kyrka försågs enligt Olof Grau första gången med urverk 1694, knappt 25 år efter påbyggnaden av tornet. Detta ”Sjärewärk” lär ha blivit ”fullkomligen förbättradt” 1749.⁶ Enligt Grau var detta tornur skänkt av Herr General Majoren Petter Creimers och tillverkat av urmakaren Mäster Johan Zimmermann från Stockholm till en kostnad av 800 daler kopparmynt. ”Sjäreataflorne” ingick dock inte i detta pris utan tillverkades för sig. Inte heller de dagsverken som krävdes för uppsättningen ingick. År 1877 fick tornet nytt urverk.⁷ Övriga reoveringar av tornuren är inte kända men bör ha genomförts. För närvarande är urverket inte i funktion.

Urtavlorna är tillverkade i trä och försedda med siffror och enkel visare i mässing. Mellan de romerska siffrorna sitter dekorativa romber, skurna i trä och målade i en gulgrön ton. I ytterkanten av urtavlan sitter även en list som inramar urtavlan. I underkant av siffrorna finns även en ring, målade i samma gulgröna färg som romberna. I övrigt är urtavlan svart även om färgen är fragmentarisk. Den enda visaren är även den tillverkad i mässing och vackert utsirad. Strax över fästet för visaren finns en lucka genom vilken man kan ställa klockan. Urtavlorna sitter monterade på tornet med hakar från insidan och monterades ned för att åtgärdas på verkstad.

Tornets tre urtavlor var före reoveringen i dåligt skick. Stommen i urtavlorna var relativt bra även om ytorna var kraftigt uttorkade och spruckna. Inga egentliga rötskador fanns i stommen, men en av luckorna var skadad, troligen av skadedjur. Kulör under svart färg: cirka S2020-Y20R (beige/rosa/orange), ligger även under den gröngula ringen. Kan troligen vara en grundning. En brun färg över den gulgröna färgen på romber och yttre ram och ring cirka S7020-Y40R Antydning till ”guldigt skimmer” på såväl ram som romber, sitter i den bruna färgen eller möjligen under. Detta tolkades som att dessa delar varit målade med någon form av bronsfärg.

Ringens omkring tavlorna är infäst med smidd spik. Spiken återanvändes även på de ställen där trälagningar gjordes. Sedan tidigare hade de relativt stora springorna i urtavlan lagats med infällning av trä. Dessa lagningar hade delvis lossat från underlaget och återfästes eller byttes i vissa fall. Två av urtavlorna har fått ramen utbytt i nederkant. Generellt har endast mindre trälagningar genomförts. En av luckorna hade skador och ersattes med en nytillverkad i gammalt virke.

Målsättningen ur antikvarisk synvinkel var att behålla romberna i så stor utsträckning som möjligt. Dessa sprack dock i de flesta fall då man lossade dem från underlaget. Tidigare var dessa romber infästa med skruv men i samband med reoveringen byttes skruven mot smidd spik. Eftersom underlaget var mycket ojämnt fixerades romberna ej med trälim utan tilläts sitta lösa med en spik i mitten precis som tidigare.

Infästningen av siffrorna var sedan tidigare utförd med spårskruv. Av antikvariska skäl byttes skruven även där till smidd spik. Platsen där siffrorna suttit framträdde tydligt efter demontering eftersom träet under dessa varit skyddat från väder och vind. Mässingssiffrorna visade sig vara målade med samma bruna färg som det fanns spår av på urtavlan. Siffrorna rengjordes därför med färgborttagningsmedel och mjuk mässingsborste för att få fram mässingen. Under den bruna färgen fanns ett lager av den gulgröna färg som även förekom på den målade ringen på urtavlan samt

⁶ Grau s. 213

⁷ Hammarskiöld s. 11

på romberna. Detta ledde till teorin att den gröna färgen fungerat som någon form av betningsfärg. Järnet på baksidan av visarna rostskyddsbehandlades med linolja.

Urtavlorna oljades med jupexolja från Wibro färg på bak och framsida och målades med svart linoljefärg från Wibro. Visarnas järnbeslag rostskyddsbehandlades med linolja på baksidan. Smidd spik beställdes från Eskilstuna kulturbeslag och Gysinge.

Figur 41. Tornuret på södra sidan före renovering. Foto KM.

Figur 42. Träromb på tornur på södra sidan före renovering. Foto KM.

Figur 43. Ram omkring uret fäst med smidd spik. Siffror fästade med spårskruv. Foto KM.

Figur 44. Lucka som byttes. Foto KM.

Figur 45. Baksida av visare, rostangripen järn. Foto KM.

Figur 46. Rengöring av visare, Målerispectrum's verkstad. Foto KM.

Figur 47. Färdigbehandlad urtavla. Foto KM.

Figur 48. Nya urtavlorna uppsatta på kyrkan. Foto KM.

Fönstersnickerier

På tornets södra sida finns även ett mindre fönster av relativt modernt utförande med en löst sittande spröjs utanpå rutan. Detta fönster reparerades, bland annat på grund av att den lösa spröjsen lossnat.

Det utvändiga skyddsfönstret för korfönstret plockades ned för åtgärder på verkstad. Vid återuppsättningen av skyddsglasets tycks några av de limmade glasbitarna på korfönstret ha fallit ned. Dessa har ännu inte återmonterats i juni 2007. Förmodligen kommer detta att ske först då korfönstret tas ned för rengöring. Fram till dess förvaras de nedfallna glasbitarna i kyrkans kassaskåp.

Skiffertak

För att kunna bygga ställningen för tornets östsida krävdes att skiffer plockades ned från taket. Detta gjordes endast på den remsa på södra och norra takfallet närmast tornet. Även i samband med omläggningen av taket på gravkoret lades skiffertaket i närmast anslutning till detta tak om.

Skiffer byttes i viss omfattning i samband med återläggningen. Arbetet utfördes av Lindéns bygg- och skiffertaksteknik från Grythyttan. I samband med arbetet uppdagades även att det är hög tid att lägga om skiffertaket från 1911.

Figur 49. Nedplockning av skiffer, norra sidan. Foto KM.

Figur 50. Ommonterat skiffer södra sidan. Foto KM.

Bisättningshus

På bisättningshuset har en spricka lagats på den västra gaveln. Före renoveringen är det osäkert om putsen var avfärgad eller om det var ett infärgat putsbruk. Inga tydliga spår fanns av vittrande kalkfärg. På grund av de lagningar som gjordes på byggnaden avfärgades den emellertid med samma kulör som kyrkan. Vindskivorna avfärgades med linoljefärg.

Figur 51. Bisättningshuset efter renovering. Foto KM.

Figur 52. Bisättningshuset från väster före renovering. Foto KM.

Figur 53. Bisättningshuset från öster före renovering. Foto KM.

Stigluckor

Stigluckorna var i gott skick. Plåtavtäckningen på stenstolparna vid den sydvästra entrén rengjordes och målades med linoljefärg. Stolparna avfärgades på lika sätt som kyrkan. På den södra entrén byttes de gamla nockarna i plåt.

Figur 54. Nordvästra entrén till kyrkogården före renovering. Foto KM.

Figur 55. Nordöstra entrén till kyrkogården före renovering. Foto KM.

Figur 56. Nordvästra entrén efter renovering. Foto KM.

Figur 57. Södra entrén efter renovering med de äldre nockplåtarna kvar. Foto KM.

Iakttagelser vid fasadarbeten på tornet

En av de frågor man har haft kring Romfartuna kyrka har gällt i vilken omfattning tornet murades på vid ombyggnaden 1667 – 70. Antaganden har gjorts att man då byggde på muren med cirka fyra meter.

I samband med att den underliggande muren blottades på några ställen under renoveringen gjordes vissa iakttagelser även om omfattningen var för liten för att helt klargöra sambanden.

Anteckningar mätning av torntegel 2006-08-08

Måtten på teglet anges i centimeter; längd x höjd x bredd. Eftersom tornets anslutning mot marken inte är i våg är höjdmåtten tagna från understa bomlaget på ställningen. Denna ligger cirka en decimeter över marken vid tornets sydöstra hörn, i anslutningen mot långhuset.

Från ställningens understa bomlag är det 5,77 till 6,05 upp till naturstenväggens övre del på tornets sydsida. Linjen är av naturliga skäl mycket varierad. Teglet som möter naturstenen är stortegel 31,5x10,5x15 cm, mycket ojämnt bränt (se figur 59).

Från ställningens understa bomlag på tornets sydsida är det 7,83 m upp till murverk med tegelstorlek 29x~8,5-9,5 cm. Fogarna har antydning till åsar (se figur 60).

Precis över västfönster på tornet har muren tegelstorlek 29x9x13,5 (se figur 61).

Direkt under den mittersta västra ljudluckan är tegelstorleken 30x9x14 cm och mycket ojämnt bränt. Tegeltypen tycks sluta uppåt cirka vid de runda blindingarna. Dock något för små frilagda ytor för att säkert avgöra (se figur 62).

Mellan översta och näst översta bomlaget på södra sidan av tornet tegelstorleken 27x7x12,5 (se figur 63).

Högst upp vid tornkransen, östra sidan av sydöstra hörnet; tegelstorleken 27 x 7 cm, ingen kopp synlig för att mäta bredden (se figur 64).

Figur 58. Anslutning mellan natursten och tegelmur, tornets sydsida. Foto KM.

Figur 59. Stortegel över naturstensmuren, tornets sydsida 31,5x10,5x15 cm. Från ställningens understa bomlag är det 7,35 m upp till den fotograferade tegehytans övre del. Foto KM.

Figur 60. Den fotograferade tegehytans nedre del ligger 7,83 m över nedersta bomlag. Tegelstorlek 29x~8,5-9,5x? cm. Fogarna har antydning till åsar. Foto KM.

Figur 61. Över västfönster på tornet, tegelstorlek 29x9x13,5 cm. Foto KM.

Figur 62. Under ljudluckor mot väster. Tegelstorlek 30x9x14 cm. Foto KM.

Figur 63. Mellan översta och näst översta bomlag, södra sidan, 27x7x12,5 cm. Foto KM.

Figur 64. Blindingar översta bomlag östra sidan. Tegelstorlek 27x7x?cm. Foto KM.

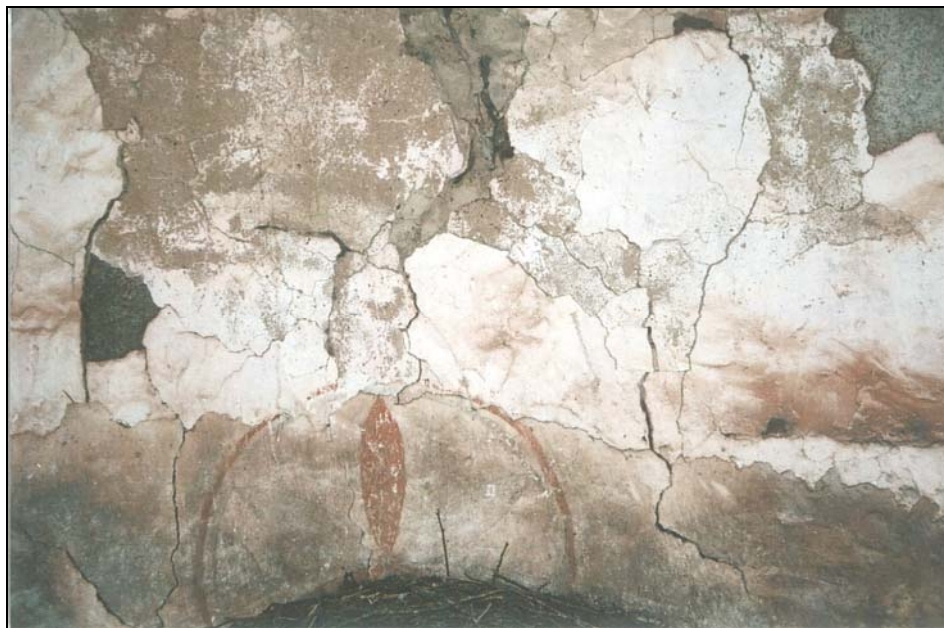
Resultat

I handlingarna uppgavs att man skulle använda sig av gotlandskalk vid ommålningen. Vid analys av tidigare färg samt puts visade det sig att det sedan tidigare fanns KC-inslag. Detta gjorde att man ändå valde en så kallad kulturkalkfärg för att få ett jämnt resultat mellan partier med kc-lagningar och med kalkputs. Ur antikvarisk synvinkel hade det varit önskvärt att man i första hand använt sig av en gotlandskalk och accepterat vissa färgskiftningar. Det ansågs dock ändå acceptabelt ur antikvarisk synvinkel med en kulturkalkfärg/kalkfärg våt.

Blästringen av fasaderna utfördes något för hårdhänt, särskilt på de slätputsade ytorna, vilket ledde till att man där fick bättra på delar av putsen. I synnerhet blev rusticeringarna på gravkoret skadade.

Under renoveringen diskuterades möjligheten att förse kyrkan med takavvattning. Åtgärderna ansågs dock bli så omfattande att detta ej var acceptabelt ur antikvarisk synvinkel. Ur fastighetsägarens synvinkel ansågs inte heller åtgärderna vara befogade med de stora förändringar det skulle innebära.

Vid nedtagning av skiffer för att kunna sätta upp ställning mot tornet noterades att de spikar som fäster skiffret är i dåligt skick. Troligen måste taket ses över inom de närmaste åren.

Figur 65. Eventuellt konsekrationsskors på kyrkans vind, östra vägg, direkt över valven. Foto KM Helén Sjökvist.

Referenser

Otryckta källor

Hammariskiöld, Rolf. 2005. *Karakterisering av Romfartuna kyrka*. Västerås stift.

Litteratur

Grau, Olof. 1754. *Beskrifning öfver Vestmanland*. Nytryck 1904 utgivet av Västmanlands läns tidning. Västerås.

Tekniska och administrativa uppgifter

Kulturmiljövård Mälardalen nr:	06018
Länsstyrelsen dnr:	433-12523-03 433-7436-06
Fastighetsbeteckning:	Romfartuna prästgård 1:3
Landskap:	Västmanland
Län:	Västmanlands län
Socken:	Romfartuna
Kommun:	Västerås
Ägare-beställare:	Västerås kyrkliga samfällighet
Entreprenör:	Generalentreprenör: Byggessen Måleri: Målerispectrum Puts: Stora Fasad AB
Antikvarisk kontroll:	Kulturmiljövård Mälardalen Helén Sjökvist Stora gatan 41 722 12 Västerås